

Elektronička knjiga: knjiga između prošlosti i budućnosti

Daniela Živković

Filozofski fakultet u Zagrebu
Odsjek za informacijske znanosti
danijela.zivkovic@zg.t-com.hr

U razvoju svake vrijedne stvari, a pogotovo one koja se može smatrati međašem u razvoju čovječanstva često se govori o budućnosti. Jedan od takvih izuma je bez ikakve sumnje tiskana knjiga. Danas se uz povijest tiskane knjige najčešće veže brojka 500 (na više) misleći na Gutenbergov izum tiskarske preše i objavljivanja Biblije u 42 retka prije punih 555 godina.

Pojava elektroničke knjige (e-knjige) devedesetih godina dvadesetog stoljeća potaknula je brojne rasprave o budućnosti tiskane knjige i svih struka koje su uz nju vezane. Jedva da je javnost primijetila da je u tim razmišljanjima, procjenama i nagađanjima proteklo već punih dvadesetak godina, dovoljno da se može opravdano govoriti i o povijesnom razvoju same elektroničke knjige. Dvadesetak godina raz-

voja elektroničkog nakladništva omogućilo je elektroničkoj knjizi postupnu afirmaciju u javnosti. Spomenimo nekoliko prijelomnih trenutaka.

Znamo kako je pozornost javnosti i masovnih medija najčešće vezana uz potencijalne dobitnike i konačne gubitnike nagrada. Tako je bilo i s nagradom Booker Prize 1998. u kojoj je e-knjiga izgubila utrku s tiskanom knjigom. Samo tri godine kasnije, već 2001. za elektroničku knjigu je ustanovljena posebna nagrada na najvećem svjetskom sajmu knjige — onom u Frankfurtu. Te je godine zaklada The International eBook Award Foundation (IeBAF) dodijelila prvi put nagrade u čak osam kategorija za najbolja postignuća u objavljivanju elektroničke knjige. Prva nagrada iznosila je 50.000 USD. Taj iznos primio je *Steven Levy, Crypto: How the Code Rebels Beat the Government (Penguin Putnam Publishing)* za najbolje djelo koje nije književno i *Amitav Ghosh, The Glass Palace (Random House Publishing)* za najbolje književno djelo.

Od te 1998. godine dosta se toga promijenilo u tome kako ljudi shvaćaju pojam elektronička knjiga. Čini se da su ljudi spoznali višeznačnost toga pojma, koji može značiti vrstu publikacije, tj. sadržaj, ali i sredstvo za čitanje te publikacije.

Ranih devedesetih godina razmišljalo se o tome je li uopće potrebno posebno definirati elektroničku knjigu. Na pomolu su bile neograničene mogućnosti objavljivanja različitih sadržaja na webu čiji je utjecaj na nakladništvo i knjižarstvo bio nesaglediv. Definicija elektroničke knjige utemeljena tih godina pokazala se dovoljno dobrom i pouzdanom da se primjenjuje i danas. Elektronička knjiga je tih godina definirana kao jedna ili više računalnih datoteka omeđenog sadržaja koje su dostupne javnosti na mreži (mrežna knjiga) ili u materijalnom obliku (na CD-ROM-u, DVD-u i drugim elektroničkim materijalnim medijima). Uz tekst, elektronička knjiga može donositi sliku i zvuk kao i veze sa srodnim mrežnim stranicama te program za izmjene i dopune. Ona može biti interaktivna dopuštajući izmjene i dopune čitatelja. Treba biti označena vlastitim međunarodnim standardnim knjižnim bro-

jem ISBN (International Standard Book Number), bilo da je ISBN jedina oznaka elektroničke knjige ili tek sastavni dio oznaka DOI (Digital Object Identifier) i URN (Uniform Resource Name) posebno stvorenih za poslovanje elektroničkom građom. Elektronička knjiga može biti dostupna u raznim formatima. Svaki format elektroničke knjige označen je vlastitim brojem ISBN. Najčešće je to format PDF koji se može čitati pomoću besplatnog programa *Acrobat Reader*, zatim *exe* format, što znači da je sama knjiga računalni program za čije čitanje nije potreban nikakav poseban program ili format html tako da se knjiga čita pomoću Internet Explorera. Elektroničku knjigu može se čitati na zaslonu računala, bilo neposredno na internetu ili učitavši je na vlastito računalo. No može se poslati elektroničkom poštom na ručni čitač koji se također često naziva elektronička knjiga. Takvi su proizvodi poznati pod trgovačkim nazivima *Soft Book*, *Rocket Book* *Everybook* koji u svojem kožnom uvezu više nalikuju tiskanoj knjizi, a *Millennium Reader* izgleda poput džepne knjige. Razvoj e-čitača vezan je uz povećanje ponude elektroničkih knjiga na tržištu pa je stoga pozornost posvećena masovnim projektima digitalizacije tiskanih knjiga. Kindle DX, Amazonov čitač e-knjiga od sredine siječnja 2010. prodaje se i u Hrvatskoj. Ima ugrađen čip za 3G, pa se učitavanje knjiga i novina obavlja na uređaju. Amazon.com je kao vodeći proizvođač e-čitača i trgovac e-knjigom istovremenim smanjivanjem cijene te agresivnim marketingom i internacionalizacijom Kindlea pokazao da elektronička industrija namjerava usmjeriti pažnju potrošača na e-čitače, kako bi pospješio prodaju uređaja i elektroničkih publikacija. Sigurno je da su e-čitači veliki poticaj trgovini e-knjigom i njezinom korištenju. To su uočile i tvrtke kao što je Telekom i VIP koje nude zbirke elektroničkih knjiga na čitanje na mobilnim telefonima.

Broj digitalnih zbirki i knjižnica neprestano raste. Za svaku je veću tradicionalnu knjižnicu tiskane građe pitanje prestiža, ali i potrebe stvarati zbirku elektroničkih izdanja kao dio svojeg fonda. Pojava elektroničke građe je zato pred knjižničare postavila mnoga pitanja kako ispuniti osnovne funkcije knjižnice, tj. kako skupljati,

obraditi, pohraniti i dati na korištenje elektroničku građu. Dosadašnja su iskustva pokazala da će knjižnice zadržati svoju funkciju i u elektroničkom okruženju. Smatra se da su upravo knjižničari nositelji promjena, jer su standardi i metapodaci dio njihove svakodnevnice. Od njih se očekuje da posreduju između sadržaja, nove tehnologije i korisnika.

Od 4. 7. do 4. 8. 2011. godine održao se 6. Svjetski sajam elektroničke knjige pod nazivom *World ebookfair.org* koji nudi čitateljima 6,5 milijuna knjiga besplatno. U odnosu na prošlogodišnji sajam broj se povećao za čak milijun knjiga.

No kako je nastao tako veliki sajam e-knjige. Snage je udružilo više od 100 digitalnih knjižnica besplatno ponudivši svoje naslove, a spomenimo samo one s najvećim brojem naslova: The Internet Archive (2.800.000 naslova u formatu pdf i MP3), World Public Library (2.100.000), Wattpad (1.500.000), Gutenberg Project (32.000), International Music Score Library Project (100.000 nota) te 10.000 iz raznih drugih zbirki. World Public Library nudi učitavanje 2.000.000 e-knjiga u formatu pdf po zatvaranju ovog sajma za svega 8,95 USD. Jedan od pokretača ovog sajma je Michael Hart, inače utemeljitelj Projekta Gutenberg.

Te velike zbirke nastale su zahvaljujući entuzijazmu njihovih osnivača i sponzora koji su omogućili postupak digitalizacije, ali i činjenici da su ta djela nezaštićena tj. da autori i nositelji prava iz njih više ne ostvaruju dobit. Prava autora traju za njegova života i sedamdeset godina po isteku godine u kojoj je umro.

Zato ne nađe li znatiželjni čitatelj jedan od željenih naslova među besplatnim knjigama na webu potražiti će ga u jednoj od zbirki e-knjiga kojima se pristup naplaćuje, jer autor ili nakladnik ostvaruje određenu dobit. Budući da čitati elektroničku knjigu znači imati pristup, uvjete pristupa i korištenja uključujući cijenu ugovorno utvrđuje nakladnik ili raspačavatelj e-knjige licencijom, spomenimo samo neke od najvećih kao Ebsco i Emerald.

U kontekstu elektroničkog nakladništva spominje se tisak na zahtjev (engl. *print-on-demand*). Tehnika je to tiskanja i raspačavanja knjige utemeljena na digitalnoj

tehnologiji, a omogućuje da se kupcu na zahtjev otisne i dostavi određena e-knjiga s weba tamo gdje i kada zatreba (u jednom ili malom broju primjeraka). Tehnička mogućnost da se e-knjiga otisne gdje i kada zatreba predstavlja novost u nakladništvu i knjižarstvu koja pokazuje da su ove dvije knjige komplementarne kako bi zadovoljile potrebu čitatelja na najbolji mogući način. Opsežne priručnike kao što su enciklopedije i rječnici čitat će se na zaslonu koristeći prednosti digitalnog medija kao što su pretraživanje velike količine podataka i povezivanje s drugim mrežnim stranicama. No elektronički objavljene romane i udžbenike ipak će se čitati otisnute na zahtjev.

Odnos između tiskane i elektroničke knjige bit će i dalje predmet rasprava stručnjaka koji se bave knjigom kao i ljubitelja knjige. No prosječan korisnik posegnut će ovisno o situaciji u kojoj se nalazi za onim što mu se nudi. Ima li uopće izbor, tj. da mu se isti sadržaj nudi u tiskanom i u elektroničkom obliku, tada će se odlučiti za oblik, tj. format ili medij koji je najprimjereniji njegovoj potrebi za čitanjem, odnosno konzultiranjem određenog sadržaja. Deviza je čitati bilo kad i bilo gdje!